

PRIPOMBE K POSKUSNEMU SNOPIČU
SLOVARJA STARE KNJIŽNE PREKMURŠČINE:
RAZMERJE MED PISAVO IN IZGOVARJAVO

V svojih pripombah bi se omejil le na razmerje med pisavo in izgovarjavo, ker sem se v zadnjem času nekoliko ukvarjal z vprašanjem odnosa med glasovjem živega prekmurskega narečja in njegovo pisno podobo.¹

Črke v stolpcu Slovarki zapis glasov stare knjižne prekmurščine v Preglednici črkovnih znamenj (str. 14–15) ne odražajo prakse v slovarju, npr. napovedani ⟨r⟩ je dejansko pisan ⟨r⟩ (⟨štrák⟩, ⟨vřtanik⟩). Drugače so tam opisi domnevne izgovarjave, ne pa črke, ki so uporabljene v iztočnicah, npr. »dolgi naglašeni nelabializirani a«. ² So še drugi problemi: »dolgi aj« ni enoten glas niti črka, temveč zaporedje dveh fonemov, ki so ju pisci včasih pisali z enim grafemom ⟨ā⟩ po analogiji z grafemom za pravi dvoglasnik ⟨ē⟩ (= [èi]); »kratki naglašeni ozki ali široki e« ter »nenaglašeni široki e« sta pri vseh piscih vedno pisana enako, tako da ju tudi v Preglednici ni treba razlikovati; »dolgi naglašeni ej« je sprednji ustreznik »dolgemu naglašemu dvoglasniku ou«, zato ju je treba imenovati z enakimi lastnostmi, pri čemer je oznaka »dolg« odvečna, ker je dvoglasnik inherentno dolg (tj. v prekmurščini ni kratkih dvoglasnikov). Stolpec naj bi bil samo spisek črk, ki so uporabljene v Slovarju; razmerja med črkami in izgovarjavo bi morala biti podrobneje razložena drugje.

Razlaga izgovarjave sodi v eventualni Uvod ali v posebno poglavje pred slovarskim delom, ne pa v gesla (npr. ⟨lāgev -gva⟩ [-gef]; ⟨lēnov⟩ [-nof]; ⟨ježérni -a -o⟩ [-zér-]), kjer se predvidljive preмене nešteto krat ponavljajo. Edini prvini izgovarjave, ki nista razvidni iz pisave, sta kakovost kratkih naglašanih *e*-jevskih fonemov, npr. ⟨melo⟩ = [mēlo] 'moko (tož.)', ⟨zsena⟩ = [žēna] : ⟨melo⟩ = [mēlo] 'imelo', ⟨leto⟩ = [lēto], in mesto naglasa na kratkem zlogu (ta problem je rešen, ker urednik opremlja gesla s sicer manjkajočimi krativci; to dejstvo bi moral omeniti v Uvodu). Le kakovost *e*-ja je torej nujno imeti ob geslu. Vse drugo se da predstaviti v opisu razmerij med pisavo in izgovarjavo.

Ni rečeno, da so v »stari« prekmurščini /v/ in zvoneči nezvočniki /b d g ʒ/ v izglasju res izgubili zvonečnost. V živih govorih je še vedno vsaj en govor, Gornji Senik, kjer se zvonečnost v izglasju ohranja.³ V pisanih virih najdemo oporo za to v doslednem pisanju ⟨v⟩ v izglasju, npr. ⟨lagev⟩, medtem ko so pred nezvonečimi pisali ⟨f⟩, npr. ⟨fáplati⟩. Možno je, da se je zvonečnost izgubila v različnih položajih v različnih obdobjih (najprej pred nezvonečimi nezvočniki, nato v izglasju), kar bi bilo v skladu z znanimi zakonitostmi glasoslovnih

* Vilko Novak, Slovar stare knjižne prekmurščine, Poskusni snopič. Pri redakciji snopiča so sodelovali Franc Jakopin, France Novak, Stane Suhadolnik. Ljubljana: interna publikacija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, 1988. 75 str.

¹ Za splošni komentar o pisanju prekmurskih oblik in drugih zadevah gl. mojo oceno Beltinskega slovarja v SR 36/4 (1988), 452–456, in obravnavo neobjavljene slovnice knjižne prekmurščine Avgusta Pavla v SR 37/1–3 (1989), 353–364.

² Pri tem bi opozoril, da ima južni del prekmurskega govora dolgi naglašeni labializirani *a*. Mogoče je, da je bila v zgodnejših obdobjih ta izgovarjava v Prekmurju bolj razširjena, kar izpričuje splošni (?) prekmurski refleks dolgega *a* v okameneli obliki *zakój* (< *zakāj). Posreden dokaz za to bi se našel tudi pri rekonstruiranju razmerja med podedovanim praslovanskim *a* in vokaliziranim jerom. V nekaterih vzhodnoslovenskih narečjih (vštevši prekmurščino) je *ǣ* sovpadel z *e*, in ne z *a* kot v osrednjeslovenskih govorih. Vzrok za to bi lahko bil v zgodnji labializaciji *a*, pri čemer se je *ǣ* fonemsko razlikoval od njega po nelabializiranosti. O tej možni razlagi gl. moj prispevek o vokalizaciji jerov v slovenščini, srbohrvaščini in slovaščini, Srednji vek v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (= Obdobja 10), posebno str. 222–224.

³ Tine Logar, Govor Slovencev v Porabju na Madžarskem, X. seminar SJLK, 1974, str. 56.

sprememb.⁴ Mogoče je, da je bila v večjem delu Prekmurja zvenečnost v izglasju ohranjena vse do 19. stoletja, kar izpričuje današnje arhaično stanje na zemljepisnem obrobju (tj. v Porabju).

Vprašljiva je izgovarjava *jezéni* [-zér] (s širokim dolгим [e]?) za celo Prekmurje, ker se glede kakovosti in količnosti samoglasnika v zlogih, zaprtih z zvočniki, prekmurški govori med seboj precej razlikujejo. Pri Pavlu na Cankovi najdemo ozki samoglasnik s fakultativno kračino (npr. *měr/mēr, pastěr/pastēr, cērkev/cērkev* itd.⁵), a pri Vratuši v Porabju že dvoglasnik (npr. *s papèira*⁶), na kar je Pavel že prej opozoril.⁷ Vratušev zemljevid refleksov drugih samoglasnikov ob zvočnikih⁸ kaže, da je stanje dokaj raznoliko.

Dvoglasnika *leil, loul* se ne da razstaviti na zaporedje dveh fonemov (é + j), tako da je pisanje ⟨éj⟩ neustrežno.⁹ To lahko ponazorimo s spremeno *drèjvo* (drevo), *drèvd'e* (drevje) ali *mèti* (imeti), *mèila* (imela), iz česar lahko sklepamo, da imamo opravka z enim samim fonemom /e/, ki se realizira dvoglasniško, ko je dolg. Bolje bi bilo ohraniti pisavo ⟨é⟩, ⟨ô⟩ ali pisati ⟨èi⟩, ⟨ou⟩. V vsakem primeru je prvi del dvoglasnika verjetno kratek, ne dolg, saj dolžino ustvarjata dva kratka segmenta. To se razlikuje od pravih zaporedij fonemov v prekmurskih oblikah kot npr. mest. mn. [rok-á-j], kjer je samoglasnik nedvomno dolg.

Mesto naglasa je nedosledno zaznamovano. Npr. pod iztočnico ⟨betežník⟩ z ostrivcem na priponi so v navedenih oblikah izpričani naglasi ⟨betežník⟩, ⟨betèžnike⟩, ⟨betežnike⟩ (= [bètež-nike] ali [betèžnike]),¹⁰ ki so vsi teoretično možne tvorbe iz izhodiščnega ⟨bèteg-èga⟩; ni jasno, po katerem merilu je bil za iztočnico izbran le naglas ⟨betežník⟩. Dalje imamo ⟨betèžen-žna⟩ s kvalifikatorjem [nar. bèt-]. Iz živega narečja sem zabeležil tudi obliko *betèžen* (poleg *bètežen*).

Ni jasno, kaj pomeni kvalifikator [nar.], saj gre v Slovarju samo za narečne oblike. Ker gre za knjižno obliko narečja, sploh ni treba omenjati lokalnih variant, ki niso izpričane v besedilih. Taka informacija sodi v razprave o živem narečju, kjer se stvar lahko obravnava celovito in sistematično. Zapletenost lahko ponazorim z naslednjim: pod geslom ⟨jàs⟩ ⟨mène⟩ najdemo [nar. jès]; v svojih terenskih raziskavah prekmurskega narečja sem našel tudi oblike *d'òàs* (Martinje), *gès* (Cankova), *jàs* (Hotiza) poleg *jès* (Brezovica); vsaka od teh oblik se razlikuje od drugih po kakovosti samoglasnika ali soglasnika ali obeh. Za katere značilnosti narečja se je torej treba odločiti ob kvalifikatorju [nar.]? Samo za samoglasniške razlike? Podrobnostim, ki bi jih lahko obravnavali v oglatih oklepajih, najbrž ni konca. V geslu se sicer dajo obravnavati oblikovne variante, ker gre običajno za samo še eno obliko, npr. ⟨betegüvati⟩ ⟨-üjem⟩, ki se lahko spreaga tudi *betegüvljen*.¹¹ Vendar bi bilo tudi to bolje imeti v opisu prekmurskega oblikoslovja kot v slovarju.

Marc L. Greenberg

Kalifornijska univerza, Los Angeles

⁴ Gl. npr. Alan Timberlake, Uniform and Alternating Environments in Phonological Change, *Folia Slavica* 2/1-3 (1978), 312–328.

⁵ Avgust Pavel, A vashidegkúti nyelvjárás hangtana, 1909, str. 43.

⁶ Anton Vratuša, Jezikovne razmere v severnem Prekmurju in slovenskem Porabju, *Slovenski jezik* 2 (1939), str. 220.

⁷ 1909, str. 40.

⁸ 1932, str. 219.

⁹ Če bo pisanje ⟨éj⟩ ohranjeno, potem bo zaradi vzporednosti treba spremeniti ⟨óu⟩ v ⟨ów⟩.

¹⁰ Po splošnih zakonitostih naglaševanja izpeljank v paradigmi po navadi ne pričakujemo premičnega naglasa, razlike so lahko torej zemljepisne ali idiolektične.

¹¹ Takih variant v Slovarju ni.